

A népmese él

A lakócsai óvodában február 11-én Frankovics György mondott mesét a gyerekeknek. „A gyermek és a sárkány” című kötetéből olvasott fel. A szerzőnek – aki az említetten túl egy másik magyarországi horvát mesekönyve révén is ismert – az idei Ünnepi Könyvhétre a Móra Kiadó gondozásában jelenik meg egy újabb könyve (A bűvös puska), amely ezúttal zömmel cigány meséket tartalmaz. Lapjain a Dráva menti és balkáni cigányok meséi mellett, a környezetükben élő horvátok öröklök szülői történetei is helyet kapnak. Frankovics lefordította Tihomir Đorđević (1868-1944) szerb néprajztudós dél-szerbiai török-cigány népmeséit és mondáit, melyekből már összeállította „A pasa leánya és a galambok” című kötetének kéziratát is. A következőkben a Đorđević által eredetileg „Ispunjavanje snova” címen közreadott mesékből mutatunk be néhányat.

A pasa leánya és a galambok

Volt egy pasának egy leánya, akinek sok galambja volt, s azoknak mind gondját viselte.

Egyik nap, ahogy a galambokat etette, odarepült hozzá egy ismeretlen galamb, akinek a lába rézből volt, míg szárnyai aranyból. Látva a leány a galambot, levette kezéről karkötőjét, és a galamb nyakára dobta. A galamb ekkor elröpült, ám három nap elteltével ismét visszajött. A leány erre a másik karkötőjét is a nyakára dobta, de az ismét elrepült, és soha többé nem tért vissza. A pasa leánya még sokáig várta a galamb visszatértét, de az csak nem jött. Ekkor megkérte az apját, hogy építsen fürdőt, ahol bárki ingyen fürödhet, de csak azzal a feltétellel, hogy mindenkinek mesét kell mondania, mégpedig olyant, ami igen különös.

A pasa felépítette a fürdőt, és lám jöttek is az emberek csöstül. Ott fürödtek, és mesélgettek egymásnak.

Egyik nap aztán eljött oda az apjával egy ifjú, aki a pasa leányának a következő mesét mondta el:

– Egyszer elküldött az apám a Dunára vízért. Fogtam a korsót és a Dunára mentem. Odaérve látom ám, hogy a folyó másik oldalán vizet iszik egy szamár. Fogtam magamat és átúsztam, majd erősen belekapaszkodtam a szamár farkába, és így jutottam el a fekete túlvilágra. Közeledve észrevettem, hogy egy kondérban ételt főznek. Mivel nagyon megéheztem, hamarjában kikaptam volna valami ennivalót belőle. A kondér azonban egy kanállal jól fejbekólintott és ezt mondta: „Te ebédelni szeretnél, amikor az én galambom még csak vissza sem jött! Menj el a kertbe, ülj le ott, az ebéded magától eljön majd hozzád, és egyél majd kedvedre!” Elmentem a kertbe és leültem. Kis idő elteltével odajött két galamblány. Levette magukról a szárnyaikat, szépséges leánnyá változtak, és bementek a házba. Rövidre rá eljött egy galambfiú is. Szintén levette a szárnyaikat, s gyönyörű legénnyé lett. A nyakán meg két karkötő ékeskedett, amiket levett magáról, a zsebébe tett, majd ő is a házba távozott. Ekkor ott termett az ebédem, és szépen megebédeltem. Az ebédből maradt néhány kenyérhéj, azokat zsebre vágtam és elvittem magammal. Megvártam, hogy odajöjjön a szamár a vízhez, megint megragadtam a farkát, s átvitt engem a Dunán, erre, a mi világunkba. Akkor telimertem a korsót vízzel és elvittem apámhoz, aki azt tanácsolta, hogy jöjjünk el ide egy jót fürdeni.

Hallva a történetet a pasa leánya megkérte az ifjút, hogy vezesse el arra a helyre, ahol meglátta a szamarat. Odavezette hát a leányt, és rövid várakozás után már jött is a szamár vizet inni. A leány átúszta a Dunát, elkapta a szamár farkát, mire az elvezette a fekete másvilágra. Amikor a kondérhoz ért, a leány enni kívánt volna belőle, de az a kanállal jól febbevágta, és ezt mondta neki: „Te ebédelni szeretnél, amikor az én galambom még csak vissza sem jött. Most menj el a kertbe, ülj le ott, az ebéded magától eljön majd hozzád, és egyél kedvedre!” Ő is úgy tett, ahogy a kondér mondta. Nem telt el sok idő, amikor megérkezett a galamb. Azonnal észrevette a leányt, és megkérdi tőle:

– Mit keresel te itt?

– Eljöttem érted – válaszolta neki.

– Jól tetted, hogy eljöttél, de húzódj inkább félre, mert ha itt találnak a galamblányok, megölnék téged!

A pasa leánya úgy tett, ahogy a galambfiú mondta. Rövidre rá jöttek is már a galamblányok, s levéve szárnyaikat ebédelni tértek a házba.

Az ebéd végeztével a galamblányok sétálni indultak a kertbe, majd fogták a szárnyaikat és elrepültek erre a fehér világra. A galambfiú egyedül maradt. A kertbe ment és magával vezette a leányt a házba, akivel aludni tért, majd a leány terhes lett. Ekkor ezt mondta neki:

– Kapd el a szamár farkát és menj vissza arra a világra, ott majd rátalálsz anyámra, akinél éjszakai szállást kapsz.

Ahogy a leány eljutott a fehér világba, azonnal megszülte fiát, akinek a fején hold, míg a mellén csillagok ragyogtak. A leányanya, mivel nem volt mibe betakarnia kisded gyermekét, a szoknyájába takarta, majd elment a galambfiú anyjához.

Odaérve annak házához a szolgálók nem akarták beengedni. Erre kérlelni kezdte őket, hogy engedjék be az úrnőhöz, ha nem is az ő, hanem unokája nevében. A szolgálók erre beengedték. Azon az éjszakán eljött a galamb, rászállt a háztetőre, és kérdi a leánytól:

– Asszony, mi van a gyermekem alatt?

– Egy gyékénytakarón fekszik, feje alatt meg kő van – válaszolta a leányanya.

Másnap este ismét visszajött a galamb, ugyanezt kérdezte, és ugyanazt a választ kapta. A szolgálólányok meghallották beszélgetésüket, és máris jelentették úrnőjüknek a történeteket.

– Idejár a fiad és beszél a lányanyával!

Nem hitte el az úrnő a szolgálók szavát, hanem jól elverte őket, mire azt mondták, ha nekik nem hisz, akkor győződjön meg saját szemével és fülével.

A harmadik éjjel az úrnő maga járt a dolgok végére. Ahogy a galamb rászállt a tetőre ugyanazt kérdezte, és ugyanazt a választ kapta.

– Az én anyám még mindig nem tudja, hogy te a feleségem vagy, és hogy ez az én gyermekem? – kérdi a lányanyától a galamb.

Ahogy meghallotta e szavakat az úrnő, a pasa leányát a ház felső emeletére vezette, és negyven matracot tett alája, feje alá negyven párnát, a gyermeket meg bölcsőbe rakatta.

Negyedik éjjel a galamb rászállt a ház ablakára és ugyanazt kérdezte mint az előző estéken. A pasa leánya azt felelte neki, hogy szép szállást kapott. Ekkor a galamb ezt mondta:

– Most már tudja az anyám, hogy te vagy a feleségem.

Nos, a galamb távoztával annak anyja megkérdezte a menyétől, hogy meg lehetne-e tenni, hogy galambfiát behívnák a szobába és az ismét emberré változhatna. A menyé azt felelte, hogy kivitelezhető az elképzelés, ámde előtte a városban lévő összes kakast össze kell fogdosni, és mind levágni, nehogy egyikük is elkukorékolja magát.

A úrnő erre szolgálóival az összes kakast összegyűjtette és sorjában mind levágatta.

A galamb eljött az ötödik éjszaka is, akkor a pasa leánya ezeket mondta neki:

– Immár sok napja, hogy megszültetek gyermeküket, és te csak azt kérded, hogy mi van, ám még rá se néztél a fiadra. Ha most nem térsz be hozzá, akkor inkább ne is gyere többé!

A galamb erre levette szárnyaikat és az ablakon át bejött a szobába. Az anyja meg előtte kátránnyal bekente az ablakkereteket és negyven holdat varázsolt az égre, hogy jól lehessen látni mindent. A galamb pedig csak arra várt, hogy a kakasok megszólaljanak és eltávozhasson onnan, de azok csak nem akartak kukorékolni!

A galamblányok közben meg észrevették, hogy nincs ott a galambfiú. Odszálltak az ablakpárkányra, szárnyuk odaragadt, erre az úrnő megfogta őket, és mind levágta.

A galambfiú szárnyaikat az anya a tűzre vetette, így a fia örökre ott maradt, és feleségül vette a pasa leányát. A lakodalom bizony negyven napig is eltartott.

A testvérek és a tők

Volt egyszer egy öregember és a felesége, akiknek nem születhetett gyermekük. Mivel nagyon szegények voltak, az öregember minden nap elment horgászni s az eladott halból tartotta el magát és a feleségét.

Egyik nap, ahogy kiment a Dunára, alighogy a vízbe dobta a fonalat, egy halat fogott, aki ezt mondta neki: – Én szerencsét hozok neked meg a feleségednek. Ezért az egyik felemet egyed meg te, a másikat meg az öreganyó, és gyermeketek fog születni. Csontjaim felét add oda a lovadnak, a másik felét az agaradnak!

Az öreg erre nagyon dühös lett, mert hát az isten nem fiatal korában áldotta meg gyermekkel, hanem íme vénségére kívánna adni, ezért inkább visszadobta a halat a vízbe.

Ahogy azonban ismét bevetette a horgot a vízbe, ismét kifogta az előbbi halat. Mivel ugyanazt mondta neki, mint annak előtte, ismét a vízbe hajította.

Harmadszor is bedobta a horgot, és kifogta ugyanazt a halat, mint annak előtte immár kétszer. Az meg ugyanazt mondta neki, mint annak előtte, és annak előtte.

Az öregember azt sem tudta, hogy mit is tehetne mást, fogta a halat és szépen hazavitte. Az anyóka megfőzte a halat ebédre, az apóka pedig úgy tett, ahogy a hal tanácsolta neki.

Egy év elmúltával az anyóka két fiúgyermeket szült, lovuk két csikót csikózott, az agaruk meg két kölyköt ellett.

Az öregek ugyanúgy élték életüket, mint annak előtte. Az apóka kijárt a Dunára horgászni, és a fogott halakból tartotta el a családját.

Tizenöt év elteltével megszólaltak a fiúk:

– Hallod-e, apánk? Mivel nem tanítottál ki minket semmi mesterségre, most valamilyen munka után nézünk a nagyvilágban, amelyből meg tudunk majd élni.

Az apjuk is úgy vélte, hogy igazat szóltak, mert hát ilyen korban már munka után kell nézni, s útravalóul mindegyiküknek adott egy lovat és egy agár kutyát.

Ahogy a legények mentek az úton, egyszer csak egy tőköt vettek észre, amelyik megkérdi tőlük, hogy hova visz az útjuk.

– Valamilyen kereset után kívánunk nézni – válaszolták a legények.

– Nálamnál jobb keresetet nem találtok sehol e világon. Vigyetek haza, és amit csak megkívántok, azt biztosítom számotokra.

A fiúk fogták a tőköt és szépen hazavitték.

Ahogy beléptek a házba a tők megkérdi tőlük, hogy testvérükké fogadják-e őt, mire azonnal ráállottak. A tők erre azt mondta, hogy a kabátujjukon keresztül húzzák át őt, csak így válhatnak testvérekké. A fiútestvérek megtették, és ezek után sohasem váltak el egymástól.

Bizonyos idő elteltével a tők testvérük apjának, azaz az apókának ezt mondta:

– Apám, menj el a pasához és kérjed ki nekem a leánya kezét, mert feleségül kívánom venni!

Az öreg erre nagyon elszomorodott és sírni kezdett, hogyan is kérheti meg a pasa leányának a kezét, ám nem volt mit tennie, elindult a pasa udvarába. A kapuőrök nagy nehezen beengedték, és akkor azt mondta a pasának:

– Fényességes pasa! Amit isten elől sem titkolunk, azt előled sem kívánom eltitkolni, ezért elmondom hát neked jövetelem okát: nekem három fiam van, és eljöttem hogy a legidősebb fiamhoz add hozzá feleségül a lányodat.

– Megkapod – mondta a pasa –, ha annyi ételt tudsz elkészíteni, amelyből jóllakik majd az egész hadseregem.

Az öregember hazatérve elmondta, hogy is szól a pasa üzenete.

– Ne is törődj velem! – felelte a tők, és azonnal annyi étel termett ott, hogy a pasa serege jóllakott vele, sőt, még maradt is belőle.

Most az öreg ismét a pasa elé járult, hogy megkérje fia számára leánya kezét, mire a pasa ezt mondta neki:

– Még egy fogadásnak eleget kell tenned: a tél közepén teremtened kell egy szőlőfürtöt, amelyből jól lakmározik az egész hadseregem, de azután a fürtnek olyan éppnek kell lennie, mint amilyen annak előtte volt.

Az öreg visszatért családjához és elmondta a tőknek miképpen is szól a pasa üzenete.

A tők erre ezt mondta:

– Ne törődj semmivel se, apám, majd megoldom a dolgot! – és azonnal egy hatalmas szőlőfürt termett, abból jóllakott a pasa serege, de utána a fürt mégis egészben maradt.

Amikor az öreg ismét a pasa elé járult, az megmondta neki, hogy a harmadik kívánságát is teljesíteni kell, amely így szólt:

– Aranyhidat kell készítened, hogy azon seregemmel együtt átmehessek.

A tők ezt is megtette.

Erre a pasa azt kívánta, hogy a leendő veje olyan palotát építsen, mint amilyen az övé. A tők a pasa házánál kétszer nagyobbat és szebbet készített. És ekkor már a pasa nem tehetett mást, hanem a tökhöz adta a leányát.

Amikor a menyasszony és a vőlegény, aki tők volt, aludni tértek, mondja a pasa leánya:

– Miért nem jössz elő a tökből?

– Nem merek onnan kijönni – válaszolta a tők –, mert belőlem hatalmas lángnyelvek törnek ki és mindent felégetek magam körül. Te is menten elégnél.

Az ifjú feleség erre a tőköt a földhöz csapta, az meg szétrepedt, és abból olyan szép férfi jött ki, hogy nálánál szebbet még senki sem látott. Ezt követően a tökből kijövő ember házasságot kötött a pasa leányával, annak leánytestvéreit pedig megházasította a fogadott testvéreivel, majd apósa halála után ő lett a pasa.

A szépséges Dujna Gyuzelika*

Volt egyszer egy nagyon szép leány, akinek mellén csillag volt. Úgy hívták, hogy Dujna Gyuzelika. Szépségének híre messzi országokba is eljutott. Sokan eljöttek hozzá, hogy megcsodálják szépségét. Ám a szépségéből ő csak az egyik kisujját mutatta meg, egy líra** ellenében.

Egy nagyon szép fiatal legény látni szeretne volna, de olyan szegény volt az istenadta, hogy ennyi pénzt sehogyan sem tudott megszerezni.

Történt pedig, hogy egyik este gondterhelten és kedvetlenül rátalált a falujában élő szabómester, aki kérde tőle, hogy mi a baja, búja, bánata. A legény eleinte nem kívánta elmondani, de a szabó csak nem hagyott neki

nyugtót, amíg ki nem beszélte szomorúsága okát. Azt, hogy nagyon szeretné már látni Dujna Gyuzelikát, de egy fityingje sincs. Erre a szabómester ezt mondja neki:

– Emiatt ne bánkódj egy cseppet sem! Holnap látni fogod, mint még senki más.

Másnap mondta neki a szabó, hogy fogjon egy kost, mert elmennek együtt abba a városba, ahol Dujna Gyuzelika lakik. Ahogy a városba értek és megpillantották a leány házát, a szabó megparancsolta a legénynek, hogy tegye a vállára a kost, és erre elkezdett kiabálni, ahogy a torkán kifért:

– Húst vegyenek, húst vegyenek!

Ezt követően mindketten jó néhányszor körbejárták Dujna Gyuzelika házát. Ahogy a leány meghallotta kiáltásukat, mondja szolgálólányának, hogy menjen ki és nézze meg, ki kiabál már annyit.

A szolgálólány visszatérve mondja:

– Valamilyen furcsa emberek, egy kost visznek a hátukon, és húst árulva körbe-körbe járnak a házadat.

Dujna Gyuzelika felment a ház emeletére, hadd lássa meg a szabómestert és a legényt, majd ezeket mondta:

– Valóban furcsa emberek lehetnek. Hanem, hívd be őket a házba, hadd tréfáljuk meg egy kissé őket!

A szabómestertől és a legénytől, miután betértek a házba, Dujna Gyuzelika megkérdi:

– Mit árultok?

– Húst – válaszolta a szabómester.

– Rendben van, akkor adjatok nekem két okka*** húst.

A szabó erre mondta a legénynek, hogy vegye le hátáról a kost, fogja meg annak elülső lábát és a fejét, majd ő késsel levágja a kos lábát.

Dujna Gyuzelika és szolgálóleánya, jót nevetett ezen, s lefogták a szabó meglendülő kezét, ezeket mondva neki:

– Ezt nem így kell!

– Hanem hogyan? – kérdi tőlük a szabómester.

– Hanem, így! – felelte Dujna Gyuzelika. A tenyerét végighúzta a fehér nyakán. – Itt kell elvágni!

A szabómester levágta a kost, s leválasztotta a fejét, majd gondolkodóba esett, mi is lenne a következő teendője.

– Most le kell nyúznod a kos bőrét – mondta neki Dujna Gyuzelika.

A szabó erre elkezdte szálanként kihuzigálni a kos gyapjút, és a legénynek azt mondta, hogy ő is ezt tegye.

Dujna Gyuzelika és szolgálója hahotázni kezdtek ezen a szamárságon. A jövevényeken bizony még nagyobb zavarodottság lett úrrá.

Dujna Gyuzelika erre azt mondta nekik:

– Ezt nem így kell tenni, hanem így – és leült a padlóra, felemelte az egyik lábát, megmutatva széles bugyogóját, felhúzta a combjára annak egyik szarát, hogy megmutassa, hogy hol kell a kos lábába belevágni, felhasítani a bőrt egy kicsit, majd belefújni, hogy megdagadjon, s könnyebben lehessen lenyúzni. A szabómester úgy tett mindent, ahogy mondta.

Dujna Gyuzelikának közben megtetszett ez a két együgyű ember, ezért szolgálólányának megparancsolta, hogy főzze meg a kost, majd ott marasztalta őket vacsorára.

Mielőtt asztalhoz ültek a szabó ezt mondja a fiatalembernek:

– Ügyelj arra, hogy amit én teszek, te is azt tedd!

Vacsorakor a szabómester szájába száraz kenyérdarabokat gyömöszölt, majd sorra mind lenyelte, azután a főtt étellel teli tányért felemelte, és abból falatozott. A legény ugyanezt tette. A szolgálóleány, amikor látta, hogyan esznek, elszaladt az úrnőjéhez és beszámolt róla. Dujna Gyuzelika odaérve nagyot nevetett a jövevényeken, és azt mondja a szolgálóleánynak:

– Ül oda az idősebb férfi mellé! Mutassad meg neki, hogyan kell a falat kenyeret bemártani a hús szaftjába, és úgy enni. Én majd a másik mellé ülök, őt tanítom meg erre.

A vacsorát követően Dujna Gyuzelika mondja a szolgálóleánynak:

– Ezek semmirevaló bolondok, ha most elengedjük őket az éjszaka közepén, még valami bajuk eshet, hanem vesd meg az ágyukat, hadd aludjanak itt nálunk.

Úgy tett, ahogy úrnője megparancsolta. Elkészítette az ágyakat, de azok úgy tettek ám, mintha még aludni sem tudnának rendesen. Ahelyett, hogy a fejüket tették volna a párnákra, a lábukat tették rájuk. A paplant meg úgy húzták magukra, hogy az egész testük fedetlen maradt.

– Ezek bolondok, azt se tudják, hogyan kell aludni, hanem te maradj itt az idősebbikkel, én meg a szobámba vezetem a fiatalabbikat, hogy megtanítsam az alvásra.

Így aztán a legény úgy láthatta Dujna Gyuzelikát, mint senki más őelőtte.

* *Gyuzelika* – a név jelentése: szépséges, gyönyörű

** *líra* – ez esetben egy török pénznem

*** *okka* – régi török súlymérték